

## SHARE andmete reaalsest kasutamisest magistritöös

1) Töö pealkiri, eesmärk, milliseid SHARE andmeid kasutasite, millise tarkvaraga töotasite, uuringu meetodid, põhitulemused, tulemuste uudsus.

-----

Töö pealkiri „Eesti vanemaealiste tööturukäitumine ja seda mõjutavate tegurite analüüs (SHARE 4.laine andmetel)“.

Magistritöö eesmärk oli hinnata, millised tegurid ja kuidas on seotud vanemaealiste töötamisega Eestis.

SHARE andmetest olid kasutusel demograafilised tunnused; andmed laste kohta, füüsilise ja vaimse tervise näitajad, sh vastaja enda hinnangud; tööhõive ja pensioni staatused ning majapidamiste sissetulekute andmed.

Merli töötas andmeanalüüsipaketiga Stata 12. Andmete kirjeldamisel ning analüüsimisel oli aluseks kirjeldav statistika – vaatluste arv, osakaalud, keskmised, varieeruvus, erindid, kvartiilid, risttabelid.

Lähtuvalt tööjõupakkumise staatiliste ja dünaamiliste kontseptsioonide põhiideedest ning varasemates uuringutes kasutatud meetoditest ja muutujate ülevaatest, samuti SHARE Eesti andmete iseloomust, leidis autor, et vanemaealiste töötamisega seotud tegurite hindamisel on põhjendatud binaarse valiku mudelite kasutamine.

Mudelite aluseks olid erinevad tööturustaatused: pensionär vs töötaja, pensionär vs töötav pensionär ning töötav pensionär vs töötaja. Põhimudel, mille kirjeldusvõime oli kõige kõrgem, oli pensionär-töötaja.

### Tulemused

Väga oluliseks tunnuseks kõikides hinnatud mudelites kujunes haridustase – iga järgmine omandatud haridustase tõstis vanemas eas töötamise tõenäosust. Hariduse ja töötamise tõenäosuse seose tugevus kasvas koos haridustaseme tõusuga.

Saadud tulemused on kooskõlas teiste uuringute tulemustega.

Selgub, et üldise haridustaseme tõus ühiskonnas võib soodustada töötamist vanemas eas – ühelt poolt kaasneb kõrgema hariduse ja kõrgema õppimisvõimega enam töövõimalusi

ning teiselt poolt on mitmekesise haridusega vanemaealistel endal rohkem võimalik ühiskonnale tagasi anda.

Teine oluline individuaalne tegur, mille seost töötamisega hinnati, oli subjektiivne hinnang tervisele. Ilmnes, et tõepoolest vähendab kehvem hinnang tervisele (nii hinnang „rahuldav“ kui „halb“) töötamise tõenäosust ning seda kõikides mudelites.

Objektiivse tervisemuutujana hinnati südamehaiguste diagnoosi seoseid töötamisega, mis samuti osutus negatiivseks. Vaimse tervise heaolu hinnati meeleolu- ja tundeeluhäirete diagnoosi abil, mis küll ei osutunud mudelites oluliseks, ent oli töötamisega negatiivselt seotud.

Ka varasemates uuringutes on leitud vanemaealiste töötamise ja kehvade tervise vahel negatiivseid seoseid.

Tervisekontrollid, efektiivne taastusravi, üldine tervislike eluviiside propageerimine aitavad pikemas perspektiivis säilitada inimeste töövõimelisust.

Vaid naistel ilmnes töötava pensionäri ja töötaja mudelis, et need, kes on jäänud üksinda, on suurema tõenäosusega töötavad pensionärid. Meestel seost ei ilmnud. Nende vanemaealiste majanduslik toimetulek, kes on üksinda jäänud, on reeglina raskem, seetõttu, et tagada endale väärikas toimetulek, eelistatakse ka pensionieas töötamist mittetöötamisele.

Ilmnes, et enamikes hinnatud mudelites ei olnud eluga rahulolu töötamisega seotud. Vaid viimases, töötava pensionäri ja tavalise töötaja mudelis selgus, et töötava pensionäri puhul on kõrge eluga rahulolu ja töötamine positiivselt seotud ja samal ajal on kõrge eluga rahulolu tavalise vanemaealise töötamisega negatiivselt seotud.

Viimases, töötava pensionäri ja töötaja mudelis ilmnes, et elu võimaluste tajumine on töötavate pensionäride ja mittepensionäridest töötajate puhul sarnane.

Kuna sissetulekuid ja jõukust väljendavate näitajate puhul esines väga palju puuduvaid väärtusi, siis vanemaealiste majandusliku heaolu ja kaudselt nende sissetulekutega rahulolu hindamiseks kasutas autor leibkonna majanduslikule toimetulekule antud subjektiivseid hinnanguid.

Mittepensionil vanemaealised töötajad on üldiselt vähem rahul oma leibkonna majandusliku toimetulekuga kui mittetöötavad pensionärid või töötavad pensionärid. Mida kõrgem on majanduslik toimetulek, seda suurem on tõenäosus, et vanemaealine saab pensioni ja töötab

samal ajal. Saadud tulemused on kooskõlas ka teiste uurijate tulemuste ja järeldustega, et Eestis motiveerib pensioniealisi töötama madal riiklik pension.

Käesolevas töös hinnati ametikoha, töökoormuse, majandusharu ja töökohale antud hinnangute seoseid kahes töötajate mudelis (töötavad pensionärid ja mittepensionil töötajad).

Võrreldes mittepensionil töötajatega on nendele vanemaealistele, kes saavad juba mingisugust pensioni, oluline võimaldada osakoormusega töötamist. Osakoormuse tähtsust ja paindlikkuse võimaldamist on rõhutanud ka rahvusvahelistes allikates.

Töötavad pensionärid on võrreldes mittepensionil töötajatega enam esindatud „muus kogukondlikus sektoris“ ehk „sotsiaalsete ja isikuteenustega seotud tegevustes“. Vanemas eas liigutakse pigem teenustega seotud ametikohtadele.

Töötavate pensionäride ja töötajate võrdlusest ilmnes, et töötavad pensionärid töötavad suurema tõenäosusega kohtadel, mis ei arenda uusi oskusi ja millel töötades tajutakse, et puuduvad edutamisevõimalused. Täiendavalt ilmnes, et töötavad pensionärid töötavad enam ametikohtadel, kus puudub ajaline pinge seoses tähtaegade ja suure töökoormusega ning kus füüsiline koormus ei ole väga suur.

## **2) Kuidas töö teema välja kujunes? Kas oli ka alternatiivseid plaane (ja andmeallikaid). Kuidas esialgne plaan muutus töö käigus?**

Töö teema kujunes välja koostöös juhendajatega. Selleks saime sageli silmast-silma kokku. Kokkusaamised kestsid reeglina vähemalt tunni, sest kohtumine eeldas eeltööd ja ettevalmistusi.

Vahepeal sai mõeldud bakalaureusetöö teema (Miinimumpalga seosed riigi sotsiaalmajandusliku arenguga. Euroopa Liidu näitel) jätkamise peale, ent vajalike andmete puudumine sai lõpuks takistuseks.

SHARE projekti puhul oli esialgne teema, pealkiri väga laiali valguv (kui mäletan õigesti, siis „Eesti vanemaealiste võimalused ja väljakutsed tööturul“), ent töö käigus see täpsustus vastavalt kogutud materjalile ning püstitatud eesmärgile ja uurimisküsimustele.

Samuti piiras töö teema kujunemist paradoksaalselt SHARE andmete olemasolu ja andmete puudumine. Teatud moodulites ja muutujate lõikes oli ootamatult palju puuduvaid väärtusi, mis ei võimalda soovitud nähtuseid uurida ja hinnata.

## **3) Millised olid Teie eelteadmised statistiliste meetodite kohta enne andmete kätte saamist? Kas ja mida statistilistest meetoditest õppisite SHARE andmeitega töötamise käigus?**

Olin selleks ajaks läbinud magistrantuuris „mitmemõõtmelise statistika“, „ökonomeetria“ ning „rakenduslike mikro- ja makromudelite“ ainekursused. Põhiteadmised ökonomeetrisest modelleerimisest ja Stata tehnilisest käsitlemisest olid olemas, küll aga täiustused teadmised ning seda just tänu iseseisvale tööle ning eksperimenteerimisele, kirjanduse ja õpikute lugemisele.

SHARE andmebaasis on nii palju huvitavaid alavaldkondi, mida kasvõi niisama uurida ning mille vahelisi seoseid hinnata. Omal käel avastamine oli enne seda, kui selgusid lõplikult väljavalitavad muutujad ja mudelid. Ma sain kindlasti teadlikumaks binaarse valiku mudelid ja suurima tõepärametodi võimalustest ja piirangutest. Selgemaks sai binaarse valiku mudelite idee. Kogeda sai ökonomeetrisest modelleerimisest väljakutseid – s.o endogeensuse ja põhjuslikkuse probleemid. Need asjad tuleb tõsiselt läbi mõelda ja kui on puudujääke, siis neid ka iseendale tunnistada ning targematega nõu pidada.

#### **4) Kas ja mis mahus töötasite läbi teised publikatsioonid, mis on tehtud SHARE baasi pealt.**

Tegelikult on nii, et SHARE andmete pealt on avaldatud hulgaliselt publikatsioone väga erinevatel teemadel. Minu töö fookusest jäi aga väga suur hulk publikatsioone välja.

Tähelepanu on olnud terviseteemadel ning vanemaealiste kognitiivse võimekuse ja üldiselt psühholoogiliste näitajate hindamisel, samuti põlvkondade vahelistel seostel ja pensionile siirdumise otsuste hindamisel. Mõningad artiklid siiski sobisid ja olid kooskõlas ka minu uurimisteedemaga.

#### **5) Millised on SHARE andmete kasutamise eelised ja puudused (raskused).**

Tegemist on võimsa andmebaasiga. Valmis andmed – võta ja kasuta! Suurepärased võimalused teadustööks. Võimalik läbi viia rahvusvaheline võrdlus (Eesti vs teised EL riigid). Seeläbi on omakorda võimalik sisse tuua ning avastada riigispetsiifilisi ning institutsionaalseid tegureid, mida on ka paljudes varasemates publikatsioonides teiste riikide kohta tehtud.

Tohutult palju erinevaid muutujate moodulite komplekte. Justkui puudub teema, mida ei saaks uurida. Aga see tohtu heterogeensus ning võimalused on samal ajal ka piiravad. Palju on puuduvaid väärtuseid, seda eriti majandusnäitajate, varaliste, sissetulekuid puudutavate näitajate puhul.

Lisaks puudusid mõningate muutujate puhul head selgitused, näiteks sissetuleku piiride arvestamisel või pakkumisel, mistõttu on seal keeruline vastuseid tõlgendada ning tuleb mõelda, kas neid andmeid üldse kasutada, kui neist sisuliselt aru ei saa.

Samal ajal on aga mudelite puhul oluline arvestada sellega, et mida rohkem erinevaid muutujaid soovitakse koos vaadelda ja hinnata, seda väiksemaks läheb vaatluste arv. Kes pidas oluliseks just seal kohas, mida sina tähtsaks pead, „ei“ öelda või vaikida. Tuleb arvestada, et tegemist on kohati hästi isiklike küsimustega – s.t mida detailsemaks on mindud, seda väiksemaks on jäänud vastuste arv.

Positiivne on andmebaasi juures see, et tegelikkuses on andmebaasis palju erinevaid ja samal ajal sisult sarnaseid muutujaid, mida annab kokku agregeerida. See annab võimaluse enne mikroökonomeetria kasutamist rakendada faktoranalüüsi meetodeid jms. Sotsiaal-majanduslike andmete puhul ilmnevad klassikalised probleemid – ühelt poolt suur heterogeensus ja varieeruvus ning teiselt poolt muutujate, nähtuste omavaheline seotus.

## **6) Mis läks kaitsmisel lihtsalt ja mille kallal "näriti".**

Sisulised küsimused, mis mulle esitati, olid asjakohased ja jõukohased. Näiteks, kas vanemaealisi ja noori tuleks vastandada – on nad üksteist välistavad, ühed võtavad teiste töökohti ära ja teised hoiavad töökohti „kinni“. Ehk siis natukene provokatiivne küsimus.

Tuleb kindlasti teada Eesti sotsiaalkaitsesüsteemi puudusi ja võimalusi seoses vanemaealistega. Järelikult on oluline tunda üldist konteksti.

Eelkaitsmisel küsiti just mudelite põhjendatuse kohta. Miks need mudelid? Miks selline vanusepiir? Kust alates (millisest vanusest) algab vanemaealiste tööhõive? Need on kõik sisulised küsimused üliõpilasele endale ning need tuleb läbi mõelda, vajadusel lisamaterjali otsida. Näiliselt subjektiivset valikut tuleb objektiivsete argumentidega põhjendada.

Lisaks uuriti endogeensuse probleemi erinevate muutujate puhul – haridus, tervis, majandusliku toimetuleku hinnangud.

## **7) Kas saate anda praktilisi nõuanded üliõpilastele, kes mõtlevad, et võiks oma töö SHARE kvant andmete peal teha**

Kindlasti tuleb läbi töötada ankeedid nii inglisekeelsed kui eestikeelsed.

Sageli tuleb külastada SHARE projekti kodulehekülge.

Küsimus sellest, millised muutujad jätta ja millised mitte, on otseselt seotud loodava töö teoreetilise baasi ja aluseks võetava kontseptsiooniga. Seda valikut võib omakorda piirata vaatluste arv. Sobiva teoreetilise baasi ja põhjendatuse loomine võtavad kõige rohkem aega.

SHARE puhul lihtsustab uurija tööd andmete olemasolu ja kodeeritus. Lisaks võtab vähe aega erinevate moodulite ühendamine.

Kaitsmisel tuleks kindlasti välja tuua andmetest tulenevad piirangud (puuduvad väärtused, ühe aasta mikroandmed, erandid) ja võimalused (suur esinduslik valim, rahvusvahelise võrdluse moment, võimalus saada statistilises mõttes häid hinnanguid, erinevad uurimisvaldkonnad ja nende seostamine - interdistsiplinaarsus).